

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ПРОКОПЕЦЬ ЛЮДМИЛА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 631.11: 009.12

**ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ**

Спеціальність 08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

АВТОРЕФЕРАТ

**дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук**

Тернопіль – 2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор
Лопатинський Юрій Михайлович,
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича, завідувач кафедри економіки
підприємства та управління персоналом.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, доцент
Яців Ігор Богданович,
Львівський національний аграрний університет,
проректор з наукової роботи;

кандидат економічних наук, доцент
Куць Тетяна Валеріївна,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України,
доцент кафедри статистики та економічного аналізу

Захист відбудеться 30 листопада 2015 р. о 14⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 58.082.03 у Тернопільському національному економічному університеті за адресою: 46020, м. Тернопіль, вул. Львівська, 11а, зал засідань.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Тернопільського національного економічного університету за адресою: 46020, м. Тернопіль, вул. Бережанська, 4.

Автореферат розісланий 29 жовтня 2015 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

І. Я. Омецінська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Конкурентоспроможність завжди була суттєвою умовою успіху підприємств, а в період глобалізації стала визначником їхнього існування. Будь-яке підприємство, незалежно від галузі й виду діяльності, прагне досягти певної мети. Головна мета кожного підприємства – ринковий успіх, свідченням чого є отримання ним кращих результатів у цьому секторі.

Трансформація аграрного сектору економіки України за останні роки характеризувалася не тільки суттєвими організаційно-економічними змінами, а й посилила непередбачуваність економічних процесів, їх мінливість, що активізувало зростання конкуренції в сільському господарстві. Для багатьох агропідприємств стало проблематичним існування на ринку, виникли проблеми з акумуляцією ресурсів, збутом продукції, що в кінцевому підсумку обмежило можливості їхнього розвитку. Така ситуація змушує підприємства галузі до пошуку новаторських рішень, більшої орієнтації на потреби ринку, застосування новітніх методів управління з метою підвищення конкурентоспроможності, що дає змогу визнавати її ключовим фактором для кожного суб'єкта господарювання.

Дослідження проблеми конкурентоспроможності мають широкий діапазон: від теоретичних положень до обґрунтування конкретних практичних дій. Теоретичним надбанням є наукові праці відомих зарубіжних вчених-економістів різних часів: Г. Азоева, І. Ансоффа, П. Друкера, Ф. Еджуорта, А. Курно, А. Лернера, Б. Оліна, М. Портера, Д. Рікардо, Дж. Робінсон, П. Сраффи, А. Сміта, А. Стрікланда, А. Томпсона, Е. Хекшера, Р. Фатхутдинова, Ф. Хайека, Е. Чемберліна, А. Юданова та інших. Серед українських учених проблематика конкурентоспроможності відображена в працях Л. Балабанової, В. Гейця, І. Должанського, Т. Загорної, О. Костусєва, Г. Кулешової, В. Савчука, С. Шевельова та ін. Доволі ґрунтовно проблемами підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств займалися й вітчизняні вчені-аграрники, зокрема В. Андрійчук, П. Березівський, В. Бойко, Ю. Губені, О. Гудзинський, Т. Дудар, С. Дусановський, С. Кваша, Т. Куць, Ю. Лопатинський, М. Малік, Л. Мармуль, В. Месель-Веселяк, О. Нужна, М. Пархомець, П. Саблук, О. Шпичак, Г. Черевко, І. Яців та багато інших науковців. Ними розвинуті як окремі теоретичні та методичні положення стосовно формування конкурентоспроможності суб'єктів підприємницької діяльності, так і обґрунтовані практичні дії суб'єктів господарювання щодо її підвищення. Водночас, конкурентоспроможність підприємств є багатоаспектним і динамічним явищем, що зумовлює відмінності як у його інтерпретації, так і практичній реалізації. Сучасні підходи до її дослідження у сільськогосподарських підприємствах потребують врахування зміни масштабів виробництва, оточення, маркетингової та ринкової діяльності. Необхідність вирішення цих проблем обумовило вибір теми дисертаційної роботи, її актуальність, дало змогу визначити мету та завдання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до плану комплексної науково-дослідної проблематики кафедри економіки підприємства та управління персоналом Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича за темами “Національні та регіональні аспекти дії економічного механізму функціонування підприємств” (номер

державної реєстрації 0106U003606) та “Організаційно-економічний механізм підвищення ефективності функціонування підприємств” (номер державної реєстрації 0111U002507). Участь дисертанта у виконанні зазначених тем полягає у визначенні дії факторів конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств та окресленні шляхів її підвищення.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є обґрунтування теоретичних засад та прикладних напрямів підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств. Для досягнення поставленої мети були визначені такі основні завдання:

- узагальнити теоретичні положення щодо сутності конкурентоспроможності підприємства як економічної категорії;
- встановити основні фактори та складові формування конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств;
- систематизувати методичні підходи до оцінки рівня конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств;
- визначити умови формування, особливості та головні проблеми підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств;
- сформулювати пропозиції щодо формування конкурентних стратегій у діяльності сільськогосподарських підприємств;
- обґрунтувати роль та встановити основні напрямки інвестиційно-інноваційного розвитку в забезпеченні конкурентоспроможності підприємств;
- розробити рекомендації щодо механізму державної підтримки конкурентоспроможних сільськогосподарських підприємств.

Об'єктом дослідження є процес формування конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств.

Предметом дослідження є теоретико-методичні та прикладні аспекти підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертаційної роботи є положення економічної теорії, сукупність прийомів, методів та принципів наукового дослідження. Для досягнення поставленої мети було використано сукупність загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, зокрема: абстрактно-логічний (у процесі пізнання сутності, визначення особливостей конкуренції та формування конкурентоспроможності підприємств у сільському господарстві); аналізу та синтезу (для обґрунтування типів, складових конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств, їх детермінант та функціональних взаємозв'язків); економіко-статистичний (для встановлення тенденцій зміни і залежностей рівня конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств від окремих чинників); порівняння (для оцінки конкурентних переваг, порівняння умов господарювання, стану конкуренції та конкурентоспроможності за природними зонами, спеціалізації та різних типів підприємств); анкетування (для дослідження стану конкуренції та проблем формування конкурентоспроможних господарських структур); графічний (для наочного відображення динаміки досліджуваних явищ і процесів).

Інформаційною базою дослідження стали законодавчі та нормативно-правові акти щодо діяльності сільськогосподарських підприємств та їх конкурентоспроможності, офіційні дані Державної служби статистики України,

Міністерства аграрної політики та продовольства України, Головного управління статистики у Чернівецькій області, статистично-бухгалтерська звітність сільськогосподарських підприємств та фермерських господарств, публікації вітчизняних і зарубіжних учених щодо розгляду проблем підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств, дані анкетного опитування. Обробка інформації здійснювалася за допомогою сучасних програмно технічних засобів та інформаційних технологій.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в розробці теоретичних та методичних засад і практичних рекомендацій щодо підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств. Основними результатами, отриманими автором, що зумовлюють рівень і характер новизни дослідження та виносяться на захист, такі:

удосконалено:

- трактування поняття “конкурентоспроможність”, яку запропоновано розглядати як властивість підприємства, що визначає можливість досягнення, отримання та (або) розширення його переваги над діючими суб’єктами в тій самій галузі на ринку та може проявлятися у пропонуванні нижчої ціни, вищої якості або інших привабливих ознаках продукту, вигідніших за пропозиції конкурентів, умінні отримувати і розширювати ринкову частку, здатності до підвищення внутрішньої ефективності функціонування підприємства та ефективної реалізації товарів на ринку;

- методичні підходи до встановлення інтегрального показника конкурентоспроможності підприємств, який запропоновано визначати з урахуванням її статичного стану (стосовно певного місця і часу) та динамічних змін (вміння здобувати і отримувати конкурентну перевагу) на основі чотирьох ключових джерел формування конкурентних переваг: ресурсних, виробничих, фінансових та ринкових;

- підходи до тлумачення та розвитку традиційної і новітньої концепцій конкурентоспроможності з урахуванням сучасних теорій підприємництва та структури цілей залежно від рівня їх складності та відмінності засобів, що забезпечить оптимальний вибір методів дослідження та підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств;

набули подальшого розвитку:

- визначення основних факторів і складових формування конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств з подальшим їх розподілом на внутрішні та зовнішні, класифікацією чинників конкурентоспроможності у контексті глобальних трендів з урахуванням потреб інноваційного розвитку та здобуття тривалої конкурентної переваги на конкретному ринку;

- ідентифікація окремих видів конкурентоспроможності підприємств, серед яких з урахуванням низки чинників та причинно-наслідкових залежностей запропоновано виділяти конкурентоспроможність реальну (результативну), визнану клієнтами, ресурсну, а також конкурентоспроможність системи функціонування підприємства, що дасть змогу визначити фактори впливу на неї;

- взаємозв’язок конкурентних стратегій з інвестиційно-інноваційним розвитком, що є основною передумовою підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств. Встановлено необхідність розробки відповідних

інноваційних стратегій та розширення інвестиційної привабливості як самих господарств, так і сільського господарства загалом;

– організаційно-методичні підходи до процесу формування та розвитку кластерів сільськогосподарських підприємств, який охоплює вихідний стан, кластерну ініціативу, сам кластер та кластерну організацію, що, на відмінну від існуючих підходів, забезпечить належний рівень спеціалізації та підвищить конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств на ринку;

– теоретичні обґрунтування механізму державної підтримки сільськогосподарських підприємств з метою отримання конкурентних переваг на основі розробки відповідних стратегій розвитку з урахуванням поставлених цілей та відповідних інструментів підприємств сільськогосподарської галузі економіки залежно від їх інвестиційної привабливості.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що наукові розробки дисертанта спрямовані на створення умов для формування конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств та забезпечення їх довгострокових конкурентних переваг і конкурентних позицій на ринку. Практичне значення одержаних у процесі дослідження результатів підтверджено довідками про їхнє впровадження, зокрема: у ТОВ “АТЗТ Мирне” (довідка № 22/12-01 від 22.12.2014 р.) використовується пропозиція щодо збільшення поголів'я основного стада шляхом удосконалення виробничих процесів на основі впровадження інноваційних технологій у тваринницькій галузі; у ТОВ “Киселівське” (довідка № 72 від 24.12.2014 р.) використовуються пропозиції щодо підвищення рівня кваліфікації працівників та взято до уваги необхідність закупівлі нової техніки; у ТОВ “Агрофірма “Оршівська” (довідка № 29/01-02 від 29 січня 2015 р.) прийняті до впровадження рекомендації щодо збільшення кількості внесення добрив для пшениці та сої. Окремі положення дисертаційної роботи використовуються Управлінням агропромислового розвитку Кіцманської районної державної адміністрації Чернівецької області (довідка № 01-22/54 від 06.03.2015 р.); Департаментом агропромислового розвитку Чернівецької обласної державної адміністрації (довідка № 04-212-455 від 16.03.2015 р.); Чернівецькою обласною радою (довідка № 01-12/39-301 від 18.03.2015 р.).

Теоретичні розробки дисертаційної роботи використано в навчальному процесі Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича в процесі викладання дисциплін “Управління конкурентоспроможністю підприємства”, “Економічний механізм функціонування підприємств”, “Економіка та організація агропромислових формувань” (довідка № 15/15-720 від 16.03.2015 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною особистою працею здобувача. Дослідження, пропозиції та розробки, які наведені в ній, здійсненні автором самостійно. З опублікованих наукових праць у співавторстві у дисертаційній роботі використані лише ті ідеї, які належать здобувачу особисто.

Апробація результатів дослідження. Основні результати наукового дослідження доповідались і отримали позитивну оцінку на міжнародних науково-практичних конференціях, зокрема: “Розвиток національної економіки в умовах євроатлантичної інтеграції та світової фінансової кризи” (м. Чернівці, 2009); “Економіка і менеджмент” (м. Львів, 2010); “Сучасні тенденції розвитку наукової

думки” (м. Лондон, 2011); “Найновите научни постижения” (м. Софія, 2011); “Aktualne problemy nowoczesnych nauk-2011” (м. Перемишль, 2011); “Актуальні проблеми інформаційних технологій, економіки і права” (м. Чернівці, 2011); “Фінансово-кредитний механізм в соціально-економічному розвитку країни” (м. Макіївка, 2011); “Суперечності та тенденції сучасної економічної динаміки” (м. Чернівці, 2012); “Сучасні проблеми інвестиційної діяльності в Україні” (м. Київ, 2013); “Модернізація та суспільний розвиток економіки країни”, (м. Сімферополь, 2013); “Актуальні питання підвищення конкурентоспроможності держави, бізнесу та освіти в сучасних економічних умовах” (м. Полтава, 2013); “Конкурентоспроможність економіки України: теорії, моделі, механізми” (м. Дніпропетровськ, 2013); “Актуальні проблеми розвитку сучасної економіки”, (м. Дніпропетровськ, 2013); “Актуальні проблеми економіки та управління сучасної України” (м. Ужгород, 2014); “Сучасні тенденції в економіці та управлінні: новий погляд” (м. Донецьк, 2014) та всеукраїнській науково-практичній конференції “Економіко-правові особливості розвитку України та її регіонів в умовах євроінтеграції” (м. Сімферополь, 2011).

Публікації. Основні положення та результати дослідження опубліковані у 28 наукових працях (8 з яких у співавторстві) загальним обсягом 9,19 друк. арк. (особисто автору належить 8,72 друк. арк.), з них: один підрозділ у колективній монографії обсягом 0,83 друк. арк., 9 наукових праць, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації (у тому числі 1 стаття у зарубіжному науковому виданні) загальним обсягом 5,66 друк. арк., 18 праць апробаційного характеру загальним обсягом 3,53 друк. арк.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Повний обсяг роботи викладено на 250 сторінках. Робота містить 26 рисунків на 14 сторінках, 47 таблиць на 23 сторінках, 35 додатків на 44 сторінках. Список використаних джерел налічує 235 позицій на 26 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У першому розділі “**Теоретичні основи конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств**” досліджено економічні теорії та сутність конкуренції і конкурентоспроможності підприємств, висвітлено їх особливості в сільськогосподарському виробництві, розглянуто методичні підходи до визначення рівня конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств та оцінки можливостей його підвищення.

Конкурентоспроможність є поняттям відносним, оскільки вона може бути встановлена лише на основі порівняння характеристик відповідних конкурентів. Конкурентоспроможним підприємство може бути на ринку лише в певному місці й часі, й у цьому плані це поняття розглядається як статичне. Водночас, вміння здобувати і утримувати конкурентну перевагу є поняттям динамічним. Конкурентоспроможність підприємства, у тому числі сільськогосподарського, запропоновано визначати за такими параметрами, як:

- здатність підприємства ефективно функціонувати на внутрішньому та зовнішньому ринках;
- спроможність продукції даного підприємства конкурувати на ринку з аналогічною продукцією інших підприємств;
- отримання підприємством конкурентних переваг щодо інших на основі продукції відповідної якості;

– ефективне використання технологій, ресурсів, методів управління, навичок і знань персоналу, компонентів маркетингової діяльності, які відображаються в якості та конкурентоспроможності продукції;

– можливість підприємства отримувати прибуток у різних часових проміжках.

Виокремлено особливості конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств, пов'язані зі специфікою сільського господарства. Серед них: а) наявність конкуренції за використання земельних ресурсів; б) значна кількість та різноманітність підприємств галузі, економічне змагання між якими набуває ознак монополістичної конкуренції; в) сільськогосподарська продукція може використовуватися як кінцевий продукт споживання та сировина для подальшої переробки.

Доведено, що на конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств впливає значна кількість факторів, серед яких доцільно виділити внутрішні та зовнішні з подальшою їх деталізацією на складові за особливостями та напрямками впливу (рис. 1).

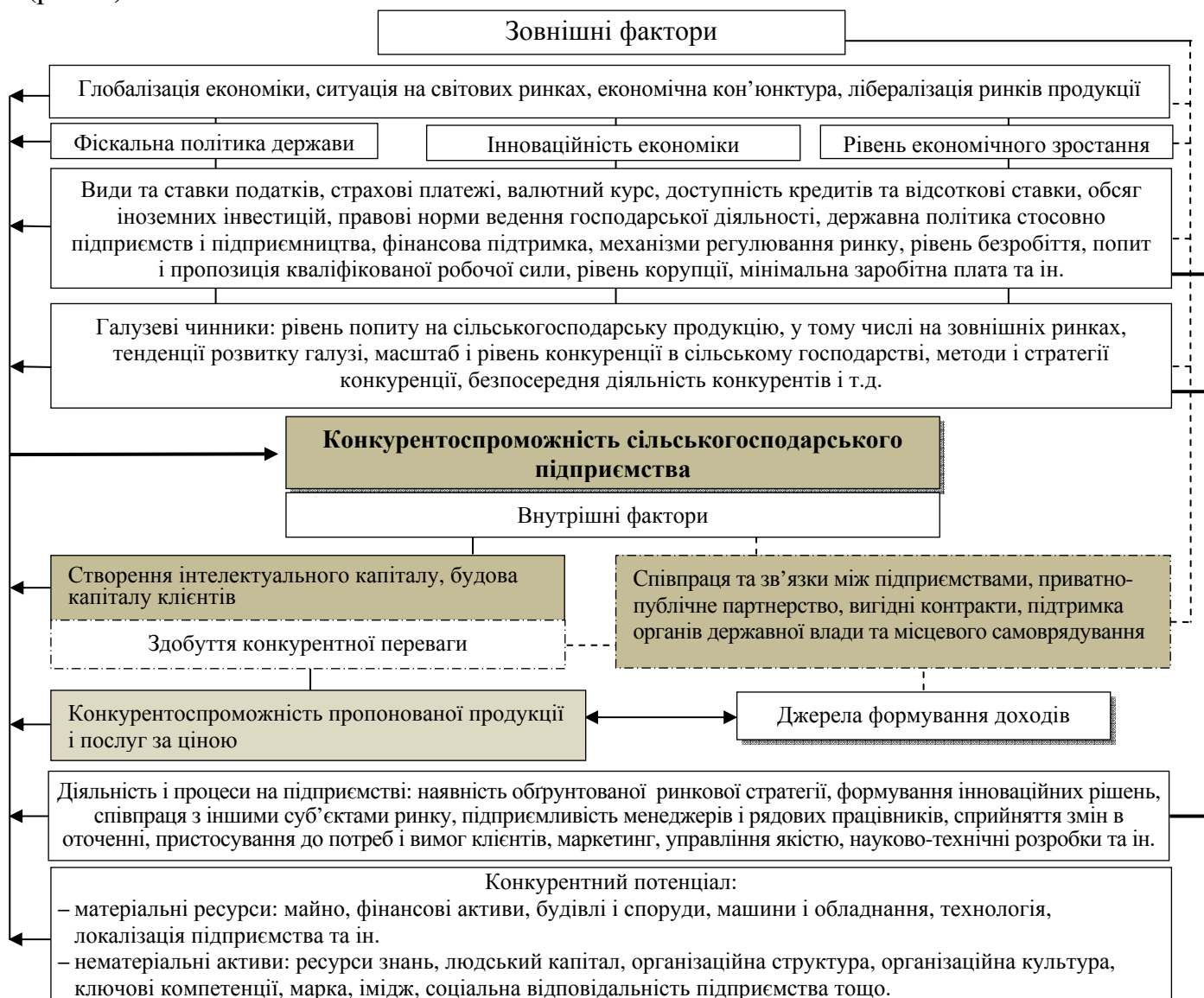

Рис. 1. Система факторів, що визначають конкурентоспроможність сільськогосподарського підприємства

У сучасних концепціях потенціал конкурентоспроможності охоплює культуру підприємства, його ресурси, організаційну структуру, стратегічне бачення і процес формування стратегії.

Аналіз часткових результатів діяльності сільськогосподарських підприємств не дає змоги оцінити загальний стан їхньої конкурентоспроможності. Для такої оцінки запропоновано розраховувати інтегральний показник (рис. 2). Його визначення передбачає застосування багатовимірної комплексної оцінки, яка дасть змогу встановити місце підприємства серед інших суб'єктів галузі за сукупністю показників.

Рис. 2. Розрахунок інтегрального показника конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств

Для визначення рівня конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств використано метод суми місць (рейтинговий метод) у поєднанні з методами визначення середніх статистичних величин. Визначення інтегрального показника ґрунтувалося на попередньому розрахунку його складових, які відображають результати його діяльності у ключових сферах – ресурсній, виробничій, фінансовій і ринковій. Під час визначення складових інтегрального показника перше місце присуджено підприємству з найкращим значенням окремої досліджуваної характеристики, відібраної як індикатор. Рейтинг конкурентоспроможності підприємства у відповідній сфері визначено як корінь квадратний з добутку основних показників, що її характеризують. Цей показник названо статичним.

Враховуючи, що визначення конкурентоспроможності підприємства полягає не тільки в констатації їх стану, а й передбачає можливість прийняття рішень на перспективу, запропоновано розрахунок інтегрального показника на основі комбінації статичного і динамічного рівнів конкурентоспроможності. Динамічні зміни оцінено як середній темп зростання відповідного показника.

Отже, інтегральний показник конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств (K_n) визначено за формулою 1.

$$K_{п} = \sqrt[4]{K_{рс} * K_{в} * K_{ф} * K_{рк}}, \quad (1)$$

де: $K_{рс}$ – зважений статичний і динамічний рейтинг ресурсної конкурентоспроможності; $K_{в}$ – зважений статичний і динамічний рейтинг виробничої конкурентоспроможності; $K_{ф}$ – зважений статичний і динамічний рейтинг фінансової конкурентоспроможності; $K_{рк}$ – зважений статичний і динамічний рейтинг ринкової конкурентоспроможності.

Запропонований метод базується на оцінці різних сфер формування конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств та враховує динамічність цього процесу.

У другому розділі “**Аналіз конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств**” досліджено умови та закономірності формування конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств, оцінено її рівень та основні чинники формування.

Протягом останніх років спостерігається поступове зменшення кількості сільськогосподарських підприємств, що спричинено ліквідацією окремих із них. З одного боку, це є свідченням формування високотоварних підприємств з потужнішим ресурсним потенціалом, а з іншого – вказує на низьку конкурентоспроможність багатьох сільськогосподарських товаровиробників. Остання є загрозливою з погляду формування конкурентного середовища, яке враховувало б інтереси суспільства. Особливо небезпечною визначено тенденцію з ліквідації сільськогосподарських кооперативів, оскільки аграрна кооперація є вдалим способом вирішення проблем дрібних агровиробників.

Встановлено, що у сучасних умовах конкуренція між виробниками сільськогосподарської продукції здійснюється за ринки збуту та виробничі ресурси. Якщо перший вид конкуренції через постійний попит на продукти харчування є менш відчутним для сільськогосподарських підприємств, то другий останнім часом набуває особливої гостроти.

З’ясовано, що серед керівників та спеціалістів сільськогосподарських підприємств відсутня єдина думка щодо рівня конкуренції в галузі. Проведено опитування 35 керівників і спеціалістів сільськогосподарських підприємств та 40 фермерів, яке показало, що дуже сильною вважають конкуренцію кожен дев’ятий представник сільськогосподарських підприємств та кожен третій фермер. Близько половини опитаних вважають її сильною. Фермерські господарства, основна частина яких належить до мікропідприємств чи малих підприємств, сильніше відчувають вплив конкуренції, причому це стосується як ринків збуту, так і поповнення (зміцнення) ресурсного потенціалу. Традиційно доволі значну конкуренцію сільськогосподарським виробникам створюють переробні підприємства – покупці їх продукції. Монопольне їх становище на місцевому ринку, нестача конкуренції у сфері переробки дають змогу таким підприємствам диктувати ціни на сільськогосподарську сировину, умови її закупівлі.

У дисертації розраховані часткові (у ресурсній, виробничій, фінансовій та ринковій сферах) та інтегральні показники конкурентоспроможності 92 сільськогосподарських підприємств. Встановлено значну їх варіацію, тобто

сукупність досліджуваних підприємств за основними характеристиками конкурентоспроможності відзначаються неоднорідністю.

Існування різних методичних підходів до визначення конкурентоспроможності суб'єктів господарювання з використанням різних наборів показників для визначення синтетичного вимагають підтвердження об'єктивності оцінки конкурентної позиції господарюючих одиниць. Тому застосовано валідаційний підхід для підтвердження правильності проведених розрахунків та обраної методики розрахунку інтегрального показника конкурентоспроможності.

З цією метою застосовано метод таксономічної оцінки З. Хельвіга (метод зразка), оснований на побудові зразкового об'єкта. Порівняння двох методів розрахунку рівня конкурентоспроможності проведено на основі розподілу сукупності сільськогосподарських підприємств на чотири рівні групи (табл. 1).

Таблиця 1

Порівняння методу інтегральної оцінки та методу таксономічної оцінки визначення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств

Група підприємств за рівнем конкурентоспроможності	Кількість підприємств у групі	Кількість збігів оцінок конкурентоспроможності підприємств у групі	Кількість підприємств у групі, за якими відсутні збіги оцінок конкурентоспроможності	Кількість збігів оцінок конкурентоспроможності підприємств із суміжною групою
Найвищий	23	20	7	4
Високий	23	12	3	7
Середній	23	21	5	6
Низький	23	19	5	3
Всього	92	72	20	20

Проведене порівняння двох методів дало змогу встановити, що запропонована методика розрахунку інтегрального показника конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств є доволі обґрунтованою і придатною до застосування. Водночас є певні розбіжності в результатах їх застосування, тому під час вибору методики визначення рівня конкурентоспроможності підприємств запропоновано враховувати потреби прийняття конкретного управлінського рішення та наявну інформаційну базу.

Встановлено залежності рівня конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств від складових їх ресурсного потенціалу, які вказують на особливий вплив формування рівня земельних ресурсів. Саме тому слід очікувати, що між суб'єктами господарювання основна боротьба надалі точитиметься за придбання (оренду) земельних ділянок, що підніме ціну землі (орендну плату).

Доведено, що досягти підвищення ефективності сільськогосподарських підприємств можна завдяки створенню оптимальних за розмірами виробництв, які б забезпечували вищий рівень продуктивності праці та нижчу собівартість продукції порівняно з невеликим рівнем виробництва. Площа землекористування є одним із ключових показників розмірів таких підприємств. Вона помітно впливає на рівень їх конкурентоспроможності (рис. 3).

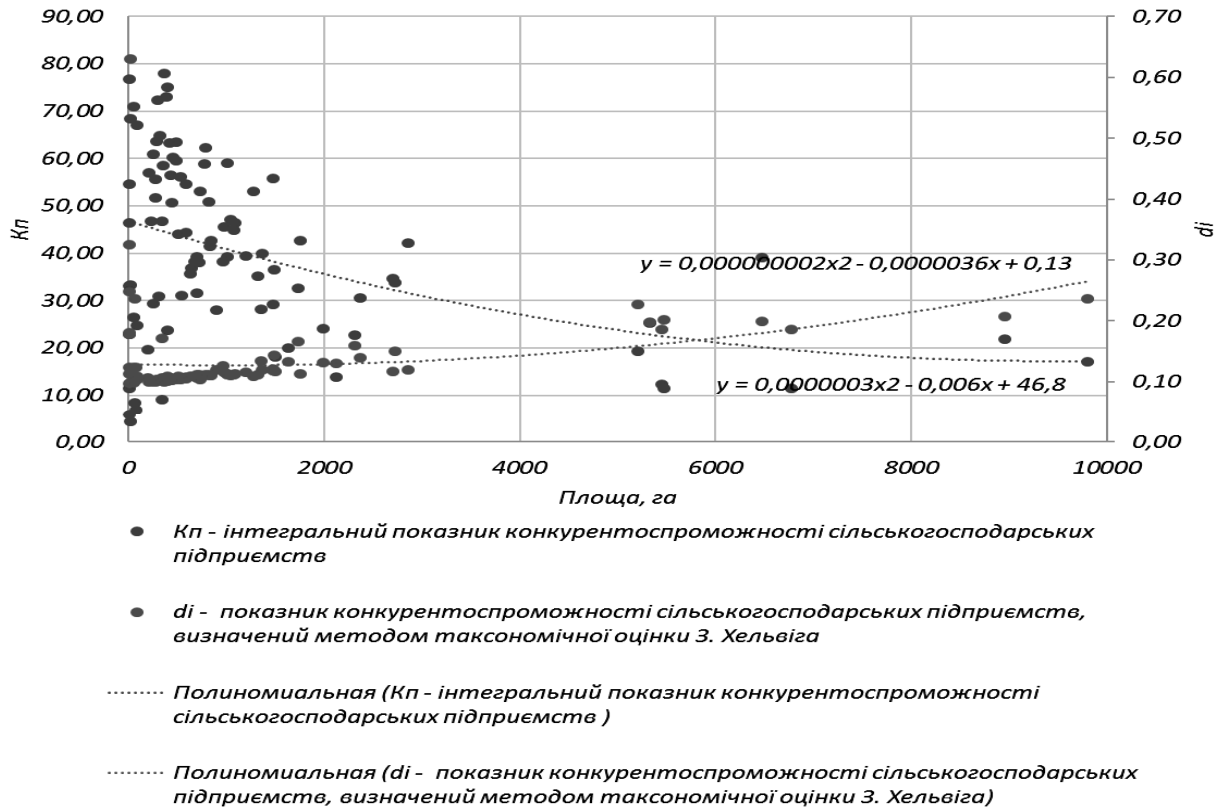

Рис. 3. Залежність рівня конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств від площі їх землекористування

Загалом відзначено, що фактично кожне сільськогосподарське підприємство знайшло свою ринкову нішу через певну спеціалізацію. Дослідженням встановлено, що спеціалізація має доволі значний вплив на формування рівня конкурентоспроможності підприємств галузі. З її поглибленням суб'єкти господарювання мають кращі умови для досягнення успіху в конкуренції. Водночас, доволі конкурентними можуть бути й окремі багатогалузеві господарства, які працюють на засадах диверсифікації, що дає змогу їм уникати значних ризиків.

У третьому розділі **“Напрямки забезпечення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств”** обґрунтовано засади формування конкурентних стратегій сільськогосподарських підприємств, розглянуто інвестиційно-інноваційну складову підвищення рівня конкурентоспроможності, подано рекомендації щодо забезпечення умов для зміцнення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств.

Доведено, що оптимальним варіантом для сільськогосподарських підприємств є застосування ними функціональних стратегій, серед яких – виробнича, маркетингова, фінансова, кадрова.

Встановлено, що в умовах, коли конкурентні переваги українських виробників сільськогосподарської продукції, пов'язані з їх собівартістю та ціною, поступово зменшуються (в перспективі ця тенденція посилюватиметься), необхідним стає використання більшою мірою нецінових інструментів конкуренції. Серед них особливу роль відіграють інновації (нові або модернізовані продукти, нові або модернізовані технології, нові організаційні та маркетингові системи). Їх послідовна генерація разом з умінням адаптуватися до ринкового оточення, що змінюється, створює підприємствам

більші можливості для утримання на конкурентному ринку. Це сприяє як розвитку самих підприємств, так і соціально-економічному розвитку країни.

Сільськогосподарські підприємства можуть використовувати різні інноваційні стратегії (табл. 2).

Незалежно від розміру сільськогосподарські підприємства можуть застосовувати практично всі типи інтраверсійних інноваційних стратегій, зокрема: стратегії збільшення частки на ринку, стратегії продукту з позицій підвищення його корисності та збільшення доданої вартості, стратегії підвищення продуктивності людського і ресурсного капіталів.

Таблиця 2

Типи пропонованих інноваційних стратегій сільськогосподарських підприємств

Критерій класифікації	Вид стратегій	Коротка характеристика	Розмір сільськогосподарських підприємств
Мета інновації	Товарна	Нова продукція, нові корисні властивості	Мікро-, малі, середні, великі
	Процесова	Нові процеси, модернізація старих Процесів	Середні, великі
	Організаційна	Нові організаційні системи, нові методи управління	Середні, великі
Фактор інноваційності	НДР	Розвиток власної бази НДР, співпраця з НДР установами	Середні, великі
	Навчання працівників	Створення власного інтелектуального потенціалу	Великі
		Підвищення кваліфікації	Мікро-, малі, середні, великі
Спосіб впровадження інновацій	Піонерська (абсолютна)	Ізольована, пов'язана, ринковий лідер	Мікро-, малі
	Вторинна (імітаційна)	Ізольована, пов'язана, лідер за витратами	Середні, великі
Відношення до екологічних проблем	Зменшення витрат ресурсів	Зменшення витрат у виробника і затрат на експлуатацію у споживача	Великі, середні
	Покращення якості	Виробництво екологічних продуктів	Мікро-, малі, середні
	Екологізація	Екологізація продукції, процесів, упакування	Малі, середні
Ринок збуту	Формування думки клієнтів	Постійний контакт з клієнтом, вигода від закупівлі продукції, частка продукції здорового харчування, екологічної продукції	Мікро-, малі, середні, великі
	Пошук нових ринків		
	Утримання старих ринків		

Для середніх та великих підприємств більшою мірою рекомендовано використовувати екстраверсійні інноваційні стратегії:

- атакуючі, для підприємств з лідируючими позиціями на ринку (агрохолдингів та інших великих підприємств), які завдяки доступу до інвестицій мають кращі можливості бути початківцями в інноваціях;

- оборонні, які передбачають утримання переваги на ринку завдяки інноваційним рішенням в умовах обмеженості ресурсів;
- контратакуючі, які передбачають перехід на вищі рівні продажу завдяки модифікації та розвитку продуктів, що недоступно основним конкурентам через обмеженість їх фінансових можливостей.

Формою організації соціально-економічної діяльності підприємств, яка в останні роки застосовується в практиці управління та спрямована на формування їх конкурентних переваг, є кластери. З метою з'ясування перспектив створення кластера в сільському господарстві та очікуваних від його діяльності ефектів виокремлено дві групи передумов його функціонування:

1) Внутрішні передумови, що характеризують кластер і етапи його розвитку:

- особливість кластера – описує необхідність функціонування кластера, потенціал кластера, його спеціалізацію, кількість і характеристики суб'єктів, потенціал пропозиції продукції кластера порівняно з попитом на неї;
- динаміка розвитку – етап циклу життя, активність кластера, шанси і загрози, сильні та слабкі сторони, ефекти діяльності;
- відносини в кластері – тип кластера, модель управління ним, комунікації, рівень довіри між учасниками тощо.

2) Зовнішні передумови описують:

- роль кластера для регіону й учасників: місце в політиці розвитку регіону, очікування від діяльності кластера для регіону й учасників;
- ключові орієнтири у формуванні державної політики стовно забезпечення конкурентоспроможності учасників кластера, інноваційності його розвитку, вияву ефектів його діяльності в різних сферах;
- підтримку кластера: джерела підтримки, сферу підтримки, можливості ефективного використання підтримки.

Для сільськогосподарського кластера, як і для інших господарських утворень, характерний певний цикл життя, який складається з окремих фаз: вихідний стан, кластерна ініціатива, кластер, кластерна організація. Характеристика фаз розвитку кластера вказує на необхідні дії щодо можливості їх створення в сільському господарстві. Спеціалізація та оцінка умов діяльності сільськогосподарських підприємств й інших суб'єктів господарювання вказують, що найбільш перспективним є створення трьох кластерів, пов'язаних з аграрним сектором: плодово-овочевого, м'ясного та агротуристичного.

Доведено доцільність опрацювання програмної концепції системної підтримки підприємництва на сільських територіях як передумови забезпечення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств. Запропоновано концепцію, яка охоплює чотири стратегічні цілі:

1. Різноманітність і використання місцевих переваг – передбачає, що в розвитку села потрібно більше враховувати переваги місцевої природної і соціально-економічної специфіки, що сприяє формуванню унікальної пропозиції.

2. Побудова системи установ і організацій, що підтримують бізнес, – визначає, що ефективне використання системи установ і організацій підтримки бізнесу створює передумови до розвитку сільського підприємництва, оптимального використання

фінансової допомоги, а отже – як наслідок, підвищення конкурентоспроможності підприємств у сільських місцевостях, зокрема аграрних.

3. Стабільність і прозорість правового середовища – передбачає, що стабільні, безпечні й однозначно інтерпретовані положення правового середовища є необхідною умовою в розвитку підприємництва на сільських територіях.

4. Співробітництво суб'єктів підприємницької діяльності, громадських організацій та органів влади – передбачає, що шлях до модернізації та розвитку господарської діяльності на сільських територіях веде до необхідності налагодження комунікацій між зацікавленими сторонами, застосування в їх співпраці інформаційних технологій. Вищою формою такого співробітництва є формування кластера.

Визначено, що тільки комплексний підхід до застосування запропонованих заходів сприятиме підвищенню конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведене теоретичне узагальнення і нове вирішення наукового завдання, що полягає у визначенні шляхів підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств. За результатами дослідження зроблено такі висновки:

1. У шкалі вимірювання результатів діяльності підприємства конкурентоспроможність займає найвищий рівень. Під конкурентоспроможністю підприємства необхідно розуміти здатність підприємства ефективно функціонувати на внутрішньому та зовнішньому ринках; спроможність продукції підприємства конкурувати на ринку з аналогічною продукцією інших виробників; отримання підприємством конкурентних переваг на основі пропозиції продукції високої якості; ефективне використання технологій, ресурсів, методів управління, навичок і знань персоналу, компонентів маркетингової діяльності, які відображаються в якості та конкурентоспроможності продукції.

2. Найвдалішим підходом до класифікації факторів конкурентоспроможності підприємства є їх розподіл на внутрішні (кваліфікація та ефективність використання персоналу підприємства, рівень матеріально-технічного забезпечення, організація виробництва, якість продукції, ефективна підприємницька стратегія, результативна маркетингова діяльність) та зовнішні (природно-кліматичні та соціальні фактори, конкурентне середовище, кон'юнктура ринку, географічне розташування). Водночас мають бути враховані фактори формування конкурентоспроможного потенціалу в контексті сучасних теорій підприємництва. Рівень зростання конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств залежить від інноваційно-інвестиційної діяльності, яку можна віднести як до внутрішніх, так і до зовнішніх факторів впливу. Рівень конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств не обмежується відміченими факторами, однак вмiле поєднання та аналіз причин їх негативного впливу забезпечить сільськогосподарським підприємствам конкурентну перевагу на ринку.

3. Запропонований інтегральний показник рівня конкурентоспроможності сільськогосподарського підприємства ґрунтується на аналізі діяльності суб'єкта господарювання у різних сферах – ресурсній, виробничій, фінансовій та ринковій і

враховує динамічність процесу формування його конкурентних переваг. З'ясування практичного значення одержаної оцінки конкурентоспроможності підприємств потребувало застосування валідаційного підходу, здатного уберегти від неправильно прийнятих рішень. Саме цей підхід з використанням методу З. Хельвіга підтверджує правильність вибору методичного підходу і системи показників оцінки конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств.

4. Багатьом сільськогосподарським підприємствам притаманне вигідне географічне положення з привабливим природним середовищем (значна частка родючих ґрунтів та їх екологічна чистота), відносно дешевою робочою силою. Однак підприємства не повною мірою користуються цими перевагами. Причинами невикористання наявних резервів сільськогосподарськими підприємствами є такі: недостатня кількість та якість персоналу, нераціональне використання сільськогосподарських угідь, зменшення поголів'я худоби, недостатнє внесення органічних та мінеральних добрив. Невикористання резервів вказує на відсутність системних заходів з формування конкурентних переваг підприємств галузі. З урахуванням кліматичних умов та інших складових ресурсного потенціалу встановлено, що пріоритетним напрямком розвитку сільськогосподарських підприємств є рослинництво.

5. Умовою підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств є застосування конкурентних стратегій. Впровадження дієвого механізму формування та вибору підприємством певної стратегії з урахуванням наявного ресурсного потенціалу, зовнішнього оточення суб'єкта господарювання дасть змогу забезпечити високу економічну ефективність його діяльності та зайняти відповідні стійкі конкурентні позиції на внутрішніх і зовнішніх ринках у довгостроковій перспективі. На сільськогосподарських підприємствах стратегія виробництва має бути скерована на: розширення виробничих розмірів підприємства, насамперед земельних; удосконалення існуючих і впровадження нових технологій; вдосконалення організаційно-галузевої структури та розміщення виробництва; підвищення якості продукції; впровадження сучасних методів управління підприємством та його структурними підрозділами.

6. Важливим чинником підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств є інвестиційно-інноваційне забезпечення їх розвитку. Основним джерелом надходження інвестицій є власні ресурси, а також іноземні інвестиції, які часто супроводжуються трансфером технологічних, управлінських, маркетингових та інших інновацій. Визначено інноваційні конкурентні стратегії, які можуть застосовувати сільськогосподарські підприємства, та етапи реалізації інноваційних заходів (підготовка до впровадження інновацій, зміцнення ефекту впровадження) в сільськогосподарських підприємствах. Тільки комплексна реалізація інвестиційно-інноваційних складових забезпечить підвищення рівня конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств.

7. Серед пріоритетних заходів з державної підтримки сільськогосподарських підприємств, спрямованих на підвищення їх конкурентоспроможності, виділено стимулювання розвитку аграрних кластерів. Запропоновано модель та організаційно-методичні підходи до процесу формування й розвитку кластерів. Особливою проблемою є процес розвитку кластера, якому характерний певний життєвий цикл.

Прийнятий висхідний підхід до створення кластерів показує, що керівники підприємств, які беруть участь у цьому процесі, мають бути професіоналами, найбільш інтегрованими на місцевому ринку. Основними чинниками процесу організації кластерів є нагромаджені ресурси підприємств, економічна сфера, технологічні організації (парки, інкубатори), фінансовий капітал (підприємств, держави, інших організацій), а також розуміння учасниками суті отримуваних ефектів, свідомість (розуміння локальних лідерів), організаційне і формально-правове забезпечення. Найбільш перспективним є створення трьох кластерів: плодово-овочевого, м'ясного та агротуристичного.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографія:

1. Прокопець Л. В. Окремі фактори забезпечення конкурентоспроможності підприємства. / Л. В. Прокопець // Національні та регіональні складові функціонування підприємств : [колективна монографія]. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2011. – С. 241–255 (0,83 друк. арк.).

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

2. Прокопець Л. В. Впровадження системи управління якістю на українських підприємствах / Л. В. Прокопець // Науковий вісник БДФА. – 2009. – Вип. 1 (14), ч. 1. – С. 307–315. – (Серія “Економічні науки”) (0,60 друк. арк.).

3. Прокопець Л. В. Інновації як фактор економічного зростання / Л. В. Прокопець // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту ЧТЕІ КНТЕУ. – 2010. – Вип. IV (40). – С. 114–120. – (Серія “Економічні науки”) (0,45 друк. арк.).

4. Прокопець Л. В. Складові підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств / Л. В. Прокопець // Збірник наукових праць. Економічні науки (ПВНЗ «Буковинський університет»). – 2011. – Вип. 7. – С. 384–394 (0,5 друк. арк.).

5. Прокопець Л. В. Конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств та їх державна підтримка / Л. В. Прокопець, М. Д. Гилка // Економіка АПК. – 2012. – № 3. – С. 78–83 (Особистий внесок автора: проаналізовано залежність конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств від рівня державної підтримки – 0,63/ 0,38 друк. арк.).

6. Прокопець Л. В. Окремі проблеми розвитку сільськогосподарських підприємств України / Л. В. Прокопець // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. – 2012. – Вип. 32 : у 3 ч. – Ч. I. – С. 174–178. – (Серія “Економічні науки”) (0,51 друк. арк.).

7. Прокопець Л. В. Якість сільськогосподарської продукції та конкурентоспроможність підприємств / Л. В. Прокопець // Економіка. Фінанси. Право. – 2013. – № 6/2. – С. 76–79 (0,47 друк. арк.).

8. Прокопець Л. В. Сучасний стан матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських підприємств України / Л. В. Прокопець // Агросвіт. – 2014. – № 6. – С. 63–67 (0,62 друк. арк.).

9. Прокопець Л. В. Фінансове забезпечення сільськогосподарських підприємств як основа підвищення їхньої конкурентоспроможності / Л. В. Прокопець // Економіка і держава. – 2014. – № 7. – С. 64–66 (0,47 друк. арк.).

10. Прокопець Л. В. Роль інвестиційно-інноваційного розвитку в забезпеченні конкурентоспроможності сільського господарства / Л. В. Прокопець // Новая економіка (Беларусь). – 2014. – № 1 (63). – С. 94–99 (0,58 друк. арк.).

Опубліковані праці апробаційного характеру:

11. Прокопець Л. В. Сутність фінансового стану підприємства / Л. В. Прокопець // Розвиток національної економіки в умовах євроатлантичної інтеграції та світової фінансової кризи : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. молодих учених та студентів. – Чернівці : БДФА, 2009. – С. 297–299 (0,12 друк. арк.).

12. Прокопець Л. В. Факторне забезпечення аграрного сектора / Л. В. Прокопець // Економіка і менеджмент : матеріали I Міжнар. конф. молодих вчених ЕМ-2010. – Львів : Львівська політехніка, 2010. – С. 74–75 (0,17 друк. арк.).

13. Прокопець Л. В. Проблеми мотивації трудової діяльності сільськогосподарських працівників / Л. В. Прокопець // Сучасні тенденції розвитку наукової думки : Зб. матеріалів II Міжнар. наук.-практ. конф. Економічні науки. – Київ – Лондон, 2011. – С. 265–268 (0,36 друк. арк.).

14. Прокопець Л. Механізм управління конкурентоспроможністю підприємства / Л. Прокопець, Т. Токіца // Найновітні наукові постиження : матеріали за 7-а Міжнародн. науч. практ. конф. 17–25.03.2011. – Софія, Республіка Бґґарія, 2011. – С. 64–66. (Особистий внесок автора: проаналізовано значення механізму управління конкурентоспроможністю підприємства – 0,13/ 0,09 друк. арк.).

15. Прокопець Л. В. Підвищення ефективності інвестиційної діяльності вітчизняних агропромислових підприємств / Л. В. Прокопець, Ю. О. Куцоконь // Aktualne problemy nowoczesnych nauk-2011 : materialy VII Miedzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji Volume 9. Ekonomiczne nauki : Przemysl. Nauka i studia, 2011. – str. 28–29. (Особистий внесок автора: проаналізовано залежність агропромислових підприємств від ефективної інвестиційної діяльності – 0,1/0,07 друк. арк.).

16. Прокопець Л. В. Впровадження системи управління якістю з метою підвищення конкурентоспроможності підприємства / Л. В. Прокопець // Актуальні проблеми інформаційних технологій, економіки і права : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 23–24 лют. 2011 р. / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, ПВНЗ «Буковинський університет». – Чернівці : Книги – ХХІ, 2011. – С. 248–249 (0,08 друк. арк.).

17. Прокопець Л. В. Інновації в сільському господарстві / Л. В. Прокопець, Б. В. Паламар // Фінансово-кредитний механізм в соціально-економічному розвитку країни : Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Макіївка, 16–17 лют. 2011 р.) – Макіївка : Макіївський економ.-гуманітарний ін-т, 2011. – Т. 2. – С. 187–189 (Особистий внесок автора: проаналізовано значення інновацій в сільському господарстві – 0,13 /0,1 друк. арк.).

18. Прокопець Л. Якість продукції як фактор підвищення конкурентоспроможності підприємства / Л. Прокопець, О. Биканова // Економіко-правові особливості розвитку України та її регіонів в умовах євроінтеграції : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.

15–16 берез. 2011 р. – Сімферополь : КІЕГП, 2011. – С. 82–84. (Особистий внесок автора: проаналізовано значення якості продукції як одного з факторів підвищення конкурентоспроможності підприємства – 0,13/0,10 друк. арк.).

19. Прокопець Л. В. Матеріально-технічне забезпечення сільськогосподарських підприємств / Л. В. Прокопець // Організаційно-економічні та правові проблеми розвитку сільського господарства та сільських територій : зб. наук. доп. та статей. Ювіл. видання / за ред. проф. Ю. Губені та проф. С. Матковського. – Львів : Українські технології. – 2012. – С. 372–379 (0,44 друк. арк.).

20. Прокопець Л. Стан іноземних інвестицій у сільському господарстві / Л. Прокопець, М. Кондрюк // Суперечності та тенденції сучасної економічної динаміки : матеріали I Міжнар. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів та молодих учених (ICYESS 2012). – Чернівці : ЧНУ, 2012. – С. 50–51 (Особистий внесок автора: проаналізовано стан та перспективи залучення іноземних інвестицій у сільське господарство – 0,21/0,18 друк. арк.).

21. Прокопець Л. В. Інвестиційно-інноваційне забезпечення конкурентоспроможності сільського господарства / Л. В. Прокопець // Вісник Одеського національного університету. Економіка. – 2013. – Т. 18. Вип. 2/1. – С. 105–108 (0,47 друк. арк.).

22. Прокопець Л. В. Роль іноземних інвестицій у сільському господарстві / Л. В. Прокопець // Сучасні проблеми інвестиційної діяльності в Україні : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 18–19 січня 2013 р.) – К. : Київ. екон. наук. центр, 2013. – Т. 1. – С. 104–105 (0,18 друк. арк.).

23. Прокопець Л. В. Роль інновацій в сільськогосподарських підприємствах / Л. В. Прокопець // Модернізація та суспільний розвиток економіки країни : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф., (м. Сімферополь, 25–26 січ. 2013 р.) / Наукове об'єднання «Economics». – Сімферополь : Economics, 2013. – С. 56–57 (0,17 друк. арк.).

24. Прокопець Л. В. Державна підтримка як фактор підвищення конкурентоспроможності сільського господарства / Л. В. Прокопець // Актуальні питання підвищення конкурентоспроможності держави, бізнесу та освіти в сучасних економічних умовах : матеріали I Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 лют. 2013 р. : у 3 т. – Дніпропетровськ : Біла К. О., 2013. – С. 105–107 (0,2 друк. арк.).

25. Прокопець Л. В. Теоретичні аспекти конкурентоспроможності підприємства / Л. В. Прокопець // Конкурентоспроможність економіки України: теорії, моделі, механізми : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф., 25–26 січ. 2013 р., – м. Дніпропетровськ / ред. кол. : В. М. Шаповал. – Херсон : Гельветика, 2013. – С. 32–33 (0,14 друк. арк.).

26. Прокопець Л. В. Значення та умови формування персоналу у сільському господарстві / Л. В. Прокопець // Актуальні проблеми розвитку сучасної економіки : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. 13–14 берез. 2013 р., Дніпропетровськ. – Дніпропетровськ : Герда, 2013. – С. 133–134 (0,13 друк. арк.).

27. Прокопець Л. В. Проблеми залучення інвестицій у сільське господарство / Л. В. Прокопець, Н. І. Смикалюк // Актуальні проблеми економіки та управління сучасної України : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 16–17 трав. 2014 р. – Ужгород : 2014. – С. 145–147. (Особистий внесок автора: проаналізовано проблеми залучення інвестицій та їх вплив на сільське господарство – 0,18/0,15 друк. арк.).

28. Прокопець Л. В. Мотивація працівників як складова підвищення конкурентоспроможності підприємств // Л. В. Прокопець, В. В. Золотар // Сучасні тенденції в економіці та управлінні: новий погляд : зб. матеріалів V Міжнар. наук.-практ. конф., 13–14 черв. 2014 р. – Донецьк : 2014. – С. 111–113. (Особистий внесок автора: проаналізовано залежність підвищення конкурентоспроможності підприємства від мотивації працівників – 0,19/0,16 друк. арк.).

АНОТАЦІЯ

Прокопець Л. В. Підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). – Тернопільський національний економічний університет Міністерства освіти і науки України. – Тернопіль, 2015.

У дисертації досліджено сутність конкуренції і конкурентоспроможності підприємств та особливості в сільському господарстві. Розглянуто методичні підходи до визначення рівня конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств та оцінки можливостей її підвищення. Здійснена класифікація факторів конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств. Досліджено, що уміле поєднання і аналіз причин негативного впливу факторів забезпечить сільськогосподарським підприємствам конкурентну перевагу на ринку.

Проаналізовано умови та закономірності формування конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств, систематизовано методичні підходи до оцінки її рівня. Відмічені головні проблеми підвищення конкурентоспроможності вітчизняних сільгоспідприємств в сучасних умовах. Обґрунтовано роль інвестиційного розвитку підприємств у забезпеченні конкурентоспроможності і намічені основні напрями вдосконалення інноваційної політики.

Обґрунтовано засади застосування сільськогосподарськими підприємствами основних конкурентних стратегій, пов'язаних з їх інноваційно-інвестиційним розвитком. Сформульовано пропозиції щодо забезпечення умов конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств.

Ключові слова: конкуренція, конкурентоспроможність, сільське господарство, сільськогосподарська продукція, конкурентна стратегія, інновації, інвестування.

АННОТАЦИЯ

Прокопец Л. В. Повышение конкурентоспособности сельскохозяйственных предприятий. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.04 – экономика и управление предприятиями (по видам экономической деятельности). – Тернопольский национальный экономический университет Министерства образования и науки Украины. – Тернополь, 2015.

В диссертации исследованы теоретико-методические и практические аспекты конкурентоспособности сельскохозяйственных предприятий. Усовершенствована сущность понятия «конкурентоспособность», которая является свойством предприятия, обуславливает возможность достижения, поддержания и (или)

расширения его преимуществ над действующими субъектами в рыночной среде и может проявляться на основе предложения более низкой цены, высокого качества или других привлекательных признаков продукта, более выгодных по сравнению с соперниками, умения удерживать и расширять долю на рынке, способности к повышению внутренней эффективности функционирования предприятия и к эффективной реализации целей субъекта на рынке.

Освещены теоретические основы конкурентоспособности сельскохозяйственных предприятий. Усовершенствованы методические подходы к оценке уровня конкурентоспособности сельскохозяйственных предприятий. Выявлены условия формирования конкурентоспособности субъектов хозяйствования в сельском хозяйстве.

Осуществлена классификация факторов конкурентоспособности сельскохозяйственных предприятий. Определено, что самым удачным подходом к классификации факторов конкурентоспособности предприятия является их деление на внутренние (квалификация и эффективность использования персонала предприятия, уровень материально-технического обеспечения, организация производства, качество продукции, эффективная предпринимательская стратегия, результативная рекламная деятельность) и внешние (природно-климатические и социальные факторы, конкурентная среда, конъюнктура рынка, географическое положение). При этом должны быть учтены факторы формирования конкурентоспособного потенциала в контексте современных теорий предпринимательства. Доказано зависимость конкурентоспособности сельскохозяйственных предприятий от инвестиционно-инновационной деятельности, которую можно отнести как к внутренним, так и к внешним факторам воздействия. Уровень конкурентоспособности сельскохозяйственных предприятий не ограничивается отмеченными факторами. Установлено, что умелое сочетание и анализ причин их негативного влияния обеспечит сельскохозяйственным предприятиям конкурентное преимущество на рынке.

Проведен анализ производственно-ресурсного потенциала украинских предприятий и выявлены основные факторы, влияющие на уровень их конкурентоспособности. Отмечены главные проблемы повышения конкурентоспособности отечественных сельхозпредприятий в современных условиях. Обоснована роль инвестиционного развития предприятий в обеспечении конкурентоспособности и намечены основные направления совершенствования инновационной политики.

Предложен интегральный показатель уровня конкурентоспособности сельскохозяйственного предприятия, который основывается на анализе их деятельности в различных сферах – ресурсной, производственной, финансовой, рыночной, и учитывает динамичность процесса формирования конкурентных преимуществ. Обосновано применение валидационного подхода с использованием метода З. Хельвига, что позволяет избежать неверных решений и оценить конкурентоспособности сельскохозяйственных предприятий.

Установлено, что важным фактором повышения конкурентоспособности сельскохозяйственных предприятий является инвестиционно-инновационное обеспечение их развития. Исследованы источники поступления инвестиций.

Рассмотрены инновационные конкурентные стратегии, что предусматривают ряд этапов реализации мероприятий, которые активизируют инновационную составляющую и приводят к повышению уровня конкурентоспособности сельскохозяйственных предприятий.

Государственная поддержка сельскохозяйственных предприятий, стимулирования развития аграрных кластеров является приоритетным направлением повышения их конкурентоспособности. Предложена модель и организационно-методические подходы к процессу формирования и развития кластеров. Установлены основные факторы процесса организации кластеров, среди которых выделено: накопление ресурсов предприятий, технологические организации (парки, инкубаторы), финансовый капитал (предприятий, государства, других организаций), а также понимание участниками сути получаемых эффектов, организационное и формально правовое обеспечение предприятий.

Даны рекомендации относительно механизма государственной поддержки конкурентоспособного развития сельскохозяйственных предприятий.

Ключевые слова: конкуренция, конкурентоспособность, сельское хозяйство, сельскохозяйственная продукция, конкурентная стратегия, инновации, инвестиции.

ANNOTATION

Prokopets L. V. Improving of the competitiveness of agricultural enterprises. – The manuscript.

Prokopets L.V. Increasing the competitiveness of agricultural enterprises. – On the manuscript rights.

Dissertation for the Candidate degree in Economic Science, specialty 08.00.04 – economics and enterprise management (according to the type of economic activity). – Ternopil National Economic University, Ministry of Education and Science of Ukraine. – Ternopil, 2015.

In the dissertation was explored the competition and competitiveness essence of enterprises and peculiarities in agriculture. Were examined methodical approaches to the determination of competitiveness level of agricultural enterprises and assessing the possibility to improve it. Was implemented the classification of factors of agricultural enterprises competitiveness. Was researched that skilful combination and analysis of the reasons of negative factors' impact will provide agricultural enterprises with a competitive advantage in the market.

Were analyzed the conditions and regularities of forming the agricultural enterprises competitiveness, systematized methodical approaches to assessment of its level. Were marked key problems for raising the competitiveness of domestic agricultural enterprises in modern conditions. Was grounded the role of the investment development of enterprises to provide competitiveness and planned the main directions of innovation policy improvement.

Were grounded the principles of applying by agricultural enterprises the main competitive strategies related to their innovation and investment development. The offers were formulated to ensure conditions of competitiveness of agricultural enterprises.

Key words: competition, competitiveness, agriculture, agricultural products, competitive strategy, innovation and investment.

Підписано до друку 29.10.2015 р.
Формат 60x90/16. Гарнітура Times.
Папір офсетний. Друк на дублюванні.
Умов. друк. арк. 0,9. Обл. вид. арк. 1,0.
Зам. № А016-15. Тираж 140 прим.

Видавець та виготовлювач
Тернопільський національний економічний університет
вул. Львівська, 11, м. Тернопіль, 46004

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців ДК № 3467 від 23.04.2009 р.*

Видавничо-поліграфічний центр «Економічна думка ТНЕУ»
вул. Бережанська, 2, м. Тернопіль, 46004
тел. (0352) 47-58-72
E-mail: edition@tneu.edu.ua